

2001 Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisinin Makro Ekonomik Performansı Üzerine Bir Değerlendirme

Faruk AKIN¹

Özet

Kasım 2000 Krizi başta bankacılık sektörü olmak üzere Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. İyi yönetilemeyen süreç ile Şubat 2001'de ekonomi yeni bir kriz ile karşı karşıya kalmıştır. 2001 Krizi ile bankacılık sektöründe yaşanan olumsuz gelişmeler ekonomiye yüklenen maliyetlerin daha da artmasına yol açmıştır. 2001 Krizinin ardından yürütülen ekonomik ve finansal politikalar Türkiye Ekonomisi'nin son on beş yılda (2001-2015) gösterdiği makroekonomik performansında temelini oluşturmaktadır. Bu çalışmada Türkiye Ekonomisi'nin son on beş yılda gösterdiği makroekonomik performans belirlenen kriterler (gayri safi yurtiçi hasıla, kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla, büyüme oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, iktisadi hoşnutsuzluk endeksi, cari açık, bütçe açığı) çerçevesinde değerlendirilecektir. Çalışmada ayrıca Türkiye Ekonomisi'nin makroekonomik performansı ile ilgili genel bir değerlendirmeye ve önerilere de yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Ekonomik Göstergeler, Türkiye Ekonomisi, Makroekonomik Performans*

¹ Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
Dr.farukakin@hotmail.com

An Assessment on Macro Economic Performance of the Turkish Economy After 2001 Crisis

Abstract

November 2000 crisis adversely affected Turkey's economy, particularly the banking sector. The economy was faced with a new crisis in February 2001 with the process can not be well managed. 2001 crisis and negative developments in the banking sector has led to a further increase of the installed cost economy. Economic and financial policies implemented after 2001 crisis is the basis of macroeconomic performance of Turkey Economy last fifteen years (2001-2015). In this study, the criteria that determine the macroeconomic performance for the past fifteen years the economy of Turkey will be assessed according to the gross domestic product, The gross domestic product per capita, growth rate, inflation rate, unemployment rate, index of economic discontent, the current account deficit, budget deficit. In this study, it will be also discussed the overall assessment and recommendations on macroeconomic performance of Turkey's economy.

Keywords: *Economic Indicators, Turkish Economy, Macroeconomic Performance*

Giriş

1999 yılının sonları, Türkiye Ekonomisi açısından son derece karamsar göstergelerin olduğu bir yıl olmuştur. Ekonomi %6 oranında küçülmüş, enflasyon (TEFE) %70'e ulaşmış, bütçe açıkları taşınamaz bir düzeye gelmiş, Hazine faizlerinin yıllık ortalama bileşik oranı %100'ü aşmıştır (Eğilmez, 2009). 2000 yılında IMF ile enflasyonun düşürülmesi, kamu kesimi borçlanma gereğinin azaltılması amacıyla bir istikrar programı başlatılmıştır. Ancak Türkiye Ekonomisi'nin makroekonomik temelleri ve borç dinamiğine bağlı olarak ilk olarak Kasım 2000 sonrasında ise Şubat 2001'de program çökmüştür. 2001 Krizi'nin en önemli sebeplerinden birisi makroekonomik temellerdeki kökleşmiş sorunlardır. Söz konusu makroekonomik sorunlar kamu

sektöründe sürekli olarak açık verilmesi, bu açıkların parasallaşma veya borçlanma yoluyla kapatılması, kronik enflasyon, yüksek iç ve dış borçlar şeklinde özetlenebilir (Bastı, 2006)

2001-2015 döneminde Türkiye ekonomisini etkileyen diğer kriz 2008 Küresel Finans Krizi'dir. Türkiye Ekonomisi, 2008 ve 2009 yıllarında yoğun bir şekilde varlığını hissettiren küresel krizin etkisiyle küçülmüştür. 2008 yılı ortalarında Lehman Brothers Yatırım Bankası'nın batmasıyla derinleşen kriz ile birlikte ABD'de birçok banka tarihe karışmıştır. 2001 krizinde çok büyük olumsuzluklar yaşayan ve buna bağlı olarak da yapısal reformlarını tamamlayan Türk bankacılık sektörü, güçlü altyapısı ile küresel ekonomik krize karşı sağlam kalarak özgüvenini tazelenmiştir. Global krizin temelini oluşturan "sub-prime" mortgage olarak da adlandırılan kredi türev ürünlerine yatırım yapılmaması, ayrıca güçlü aktif kalitesi, likidite yapısı, sermaye yeterliliği, risk yönetimi ve iç kontrol sistemlerine sahip olmaları, Türk bankacılık sisteminin krizden etkilenmesini önlemiştir (Avşar, 2011).

Türkiye ekonomisi, son on yılda gösterdiği üstün performans ve yakalanan yüksek büyüme rakamlarını, 2002 yılından bu yana sürdürülen reformlarla desteklenen tutarlı finans politikalarına borçludur. Makroekonomik anlamda küresel ekonomiye uyumu sağlayan yapısal reformlar, bir yandan Türkiye'yi doğrudan yabancı yatırım (DYY) rakamlarında bölgesinin lideri yaparken, bir yandan da ekonomi ve finans sektöründe devrim niteliğinde yeniliklerin önünü açmıştır. Yapılan reformlar ülkenin ekonomik yapı taşları ile mali göstergelerini güçlendirmiş, ekonomi 2002 ile 2014 yılları arasında %4,7'lik yıllık ortalama reel GSYH büyüme oranıyla büyümüştür (www.invest.gov.tr).

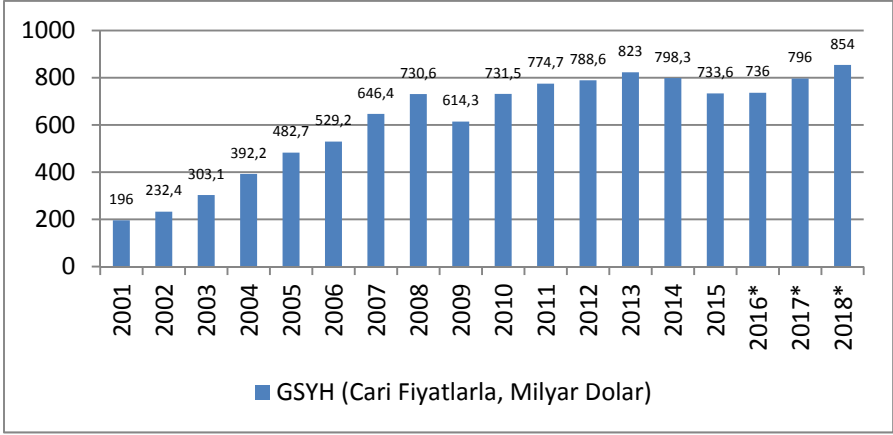
Bu çalışmanın amacı 2001 Krizi sonrası Türkiye Ekonomisi'ni değerlendirerek, yürütülen ekonomik ve finansal politikalar ile birlikte Türkiye Ekonomisi'nin 2001-2015 dönemindeki makroekonomik performansını değerlendirmektir. Çalışmada Türkiye Ekonomisi'ne ilişkin makroekonomik performans göstergelerinin yanı sıra küresel ekonomi içerisinde Türkiye Ekonomisi ile ilgili değerlendirmelere de yer verilecektir.

1.Makro Ekonomik Performans

Bir ekonominin bir dönemdeki başarısının ölçülmesinde üç temel kıstas bulunmaktadır. Bunlar; enflasyon oranı, büyüme hızı ve işsizlik oranıdır. Bu üç göstergedeki gelişmeler günlük hayatımızı yakından ilgilendirdiği gibi makroekonominin ilgi alanına giren temel değişkenlerdir. Bu üç gösterge halk tarafından dikkatle izlendiği gibi siyasal iktidarların başarılarının değerlendirilmesinde de en önemli unsurları oluşturmaktadır (Yıldırım ve ark.2009). Bu çalışmada 2001-2015 dönemi Türkiye Ekonomisi'ne ilişkin makroekonomik performans 8 kriter ile değerlendirilecektir. Bu makroekonomik performans kriterleri şunlardır; 1.Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), 2.Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (KBGSYH), 3.Büyüme Oranı, 4. Enflasyon Oranı, 5. İşsizlik Oranı, 6.İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi, 7. Cari Açık ve 8. Bütçe Açığı.

1.1.Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)

2001 Krizi ile birlikte Türkiye Ekonomisi önemli oranında küçülmüş, gayri safi yurtiçi hasıla 2000 yılına göre azalarak 196 milyar dolarlık bir ekonomi haline gelmiştir. Grafik 1'de de görülebileceği üzere 2001 yılında 196 milyar dolarlık bir büyüklüğe sahip olan Türkiye Ekonomisi bu tarihten itibaren aralıksız büyüyerek 2008 yılında 730 milyar dolarlık bir ekonomi haline gelmiştir. 2008 Küresel Finans Krizi'nin de etkileri ile küçülen ekonomi 2009 yılında 614 milyar dolarlık bir gayri safi yurtiçi hasıla rakamına gerilemiştir. 2009 yılından 2013 yılına kadar gayri safi yurtiçi hasıla artış göstermiştir. 2015 yılında ekonomi bir önceki yıla göre dolar bazında gerileyerek 733 milyar dolar olmuştur. Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Orta Vadeli Program'da gayri safi yurtiçi hasılanın 2016 yılında 736 milyar dolar, 2017 yılında 796 milyar dolar ve 2018 yılında 854 milyar dolara ulaşacağı öngörülmektedir (OVP, 2016).

Grafik 1: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (2001-2015)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, April 2016,

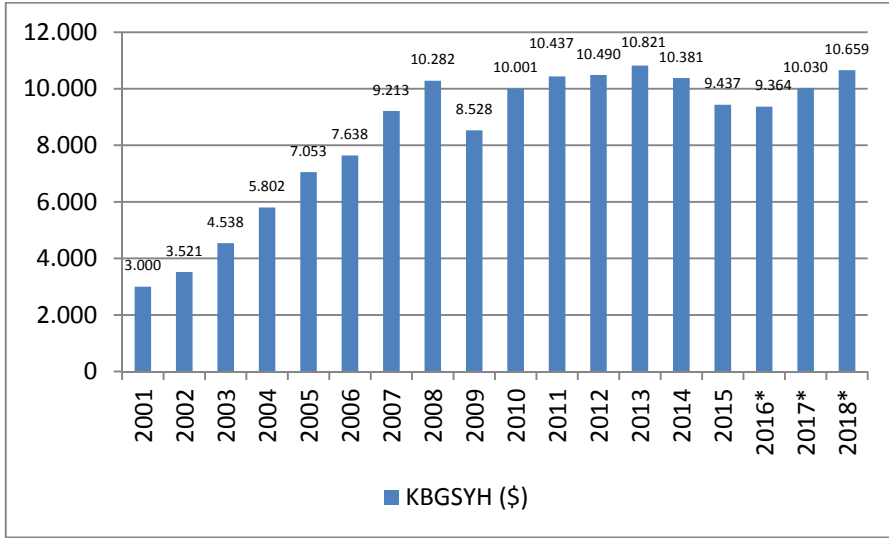
*Kalkınma Bakanlığı, Orta Vadeli Program (OVP) 2016-2018.

IMF'in Küresel Ekonomik Görünüm Nisan 2016 Raporu'na göre küresel ekonomide 2015 yılında gayri safi yurtiçi hasılaya göre yapılan sıralamada 17,9 trilyon dolar ile ABD dünyanın en büyük ekonomisidir. Çin 10,9 trilyon dolar ile ikinci, Japonya 4,1 trilyon dolar ile üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye 733 milyar dolar ile dünyanın en büyük 18. ekonomisi olarak sıralamada yerini almaktadır. IMF'in 2021 yılı için yaptığı tahminlere göre ise ABD 22,7 trilyon dolar ile dünyanın en büyük ekonomisi unvanını koruyacaktır. Çin 17,6 trilyon dolar ile ikinci Japonya 4,8 trilyon dolar ile üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye 2021 yılı projeksiyonunda 914 milyar dolarda kalacağı tahmin edilen Hollanda'yı 985 milyar dolar ile geçerek dünyanın en büyük 17. ekonomisi olacağı öngörülmektedir. 2015 yılında satın alma gücü paritesine² göre gayri safi yurtiçi sıralamasında (Cari fiyatlarla uluslararası dolar) ise 19,3 trilyon dolar ile Çin birinci sıradadır. ABD 17,9 trilyon dolar ile ikinci, Hindistan 7,9 trilyon dolar ile üçüncü, Türkiye ise 1,5 trilyon dolar ile 16.sırada yer almaktadır.

² Satın alma gücü paritesi, ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırarak, ülke para birimlerinin satın alma güçlerini eşitleyen bir değişim oranıdır.

1.2. Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (KBGSYH)

2001 Krizi sonrası Türkiye Ekonomisi küçülmüş gayri safi yurtiçi hasıla 196 milyar dolara gerilemiştir. Kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla (KBGSYH) ise 2000 yılına göre azalarak 3.000 dolara inmiştir. 2006 yılı itibariyle ise ekonomide uygulanan istikrarlı politikalarında etkisiyle kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla 7.638 dolara yükselmiş ve bu artış 2007 ve 2008 yıllarında da devam etmiştir. Türkiye Ekonomisi'nde üst üste beş yıl (2010-2014) kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla 10.000 dolar seviyesine ulaşmış ancak daha yukarı çıkamamıştır. Gelirin bu seviyede tıkanıp kalması Türkiye Ekonomisi'ni orta gelir tuzağı³ adı verilen bir durum ile karşı karşıya bırakmıştır. 2015 yılında ise kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla bir önceki yıla göre azalarak 9.437 dolara gerilemiştir (OVP, 2016).

Grafik 2: Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (2001-2015)
Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, April 2016),
Kalkınma Bakanlığı, *Orta Vadeli Program (OVP) 2016-2018.

³ Orta gelir tuzağı, ülkenin bir üst gelir grubuna çıkamamasıdır.

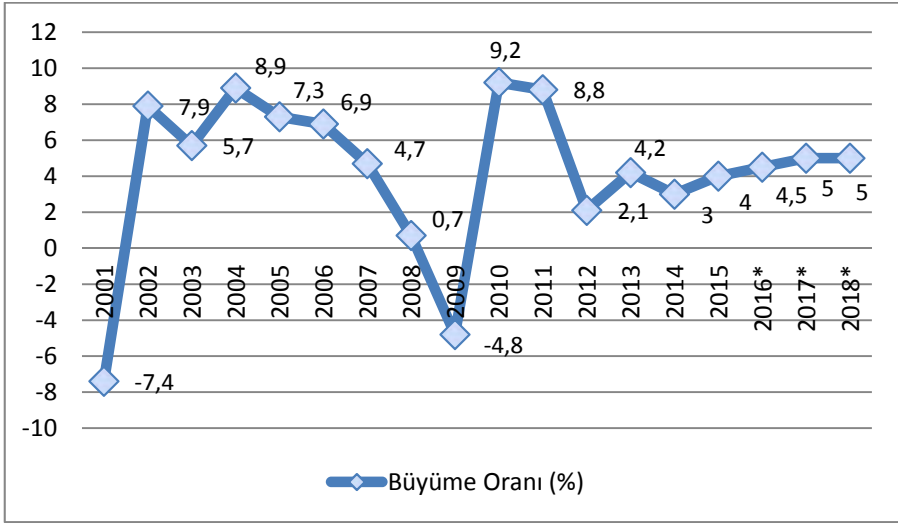
IMF'in Küresel Ekonomik Görünüm Nisan 2016 Raporu'na göre küresel ekonomide 2015 yılında kişi başına gayri safi yurtiçi hasılaya göre yapılan sıralamada 101.000 dolar ile Lüksemburg ilk sıradadır. İsviçre 80.000 dolar ile ikinci, Katar 76.000 dolar ile üçüncü, Norveç 74.000 dolar ile dördüncü, ABD 55.000 dolar ile beşinci ve Danimarka ve Singapur 52.000 dolar ile altıncı sırayı paylaşmaktadır. IMF'in 2021 yılı için yaptığı tahminlere göre Lüksemburg 120.000 dolar ile dünyanın kişi başına geliri en fazla olan ülkesi olmaya devam edecektir. Katar 87.000 dolar ile ikinci, İsviçre 84.000 dolar ile üçüncü, Norveç 77.000 dolar ile dördüncü, ABD 67.000 dolar ile beşinci ve Danimarka 64.000 dolar ile altıncı sırada yer almaktadır. 2015 yılında satın alma gücü paritesine göre kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla sıralamasında (Cari fiyatlarla Uluslararası dolar) ise 132.000 dolar ile Katar birinci, 98.000 dolar ile Lüksemburg ikinci ve 85.000 dolar ile Singapur üçüncü sıradadır. Türkiye Ekonomisi 2015 yılında 20.437 dolar (Cari fiyatlarla Uluslararası dolar) satın alma gücü paritesine göre kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla ile 191 ülke arasında 64. sırada yer almaktadır (IMF, 2016).

1.3.Büyüme Oranı

Türkiye Ekonomisi 2001 Krizi'nin ardından % 7,4 gibi çok ciddi bir oranda daraldıktan sonra 2002 yılından başlayarak 2015 yılına kadar (2009 yılı hariç) sürekli bir büyüme gösterebilmiştir. 2009 yılında ise 2007 ortalarında başlayıp 2008 yılında Lehman Brothers yatırım bankasının batması ile derinleşen 2008 Küresel Finans Krizi neticesinde Türkiye Ekonomisi -%4,8 oranında küçülmüştür.

Türkiye Ekonomisi'nde büyüme oranı 2014 yılında %3 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran gelişmekte olan ülkeler için normal kabul edilen %5-6 oranının altında kaldığı için iyi kabul edilemez (Karaca, 2016). Türkiye Ekonomisi'nde büyüme oranı, 2015 yılında bir önceki yıla göre hızlanarak %4 oranında gerçekleşmiştir (TBB, 2016). Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Orta Vadeli Program'a göre 2016 yılında GSYH büyümesi %4,5 olarak öngörülmüştür. 2017 ve 2018 yıllarında ise üretken alanlara yönelik yatırımlarla desteklenen, daha çok yurt içi tasarruflarla finanse edilen, verimlilik artışına dayalı bir büyüme stratejisiyle GSYH artış hızı her yıl için %5 olarak

hedeflenmiştir (OVP, 2016). Türkiye Ekonomisi'nde büyüme ile ilgili temel problem büyüme oranında istikrarlı değişimlerin olmaması ve potansiyelin altında bir gerçekleşmeden kaynaklanmaktadır.

Grafik 3: Büyüme Oranı (%), 2001-2015)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler 2007,2012, 2014, *Kalkınma Bakanlığı, Orta Vadeli Program (OVP) 2016-2018.

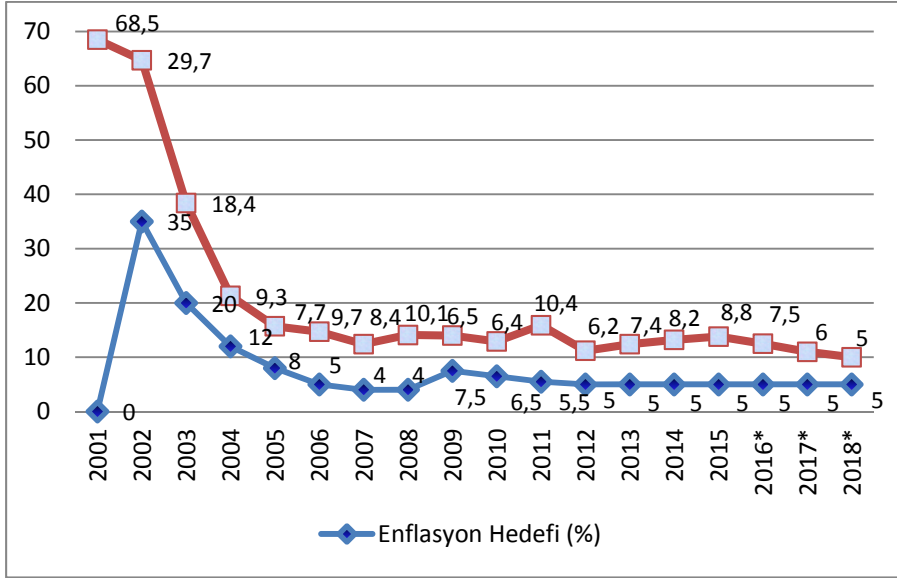
IMF'in Küresel Ekonomik Görünüm Nisan 2016 Raporu'na göre Kırılgan Beşli olarak adlandırılan Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye ile ilgili 2016, 2017 ve 2021 yıllarına ilişkin büyüme oranları projeksiyonu şöyledir; Türkiye Ekonomisi 2016 yılında %3,8, 2017 yılında %3,4 ve 2021 yılında %3,5 oranında büyüyecektir. Brezilya Ekonomisi 2016 yılında -%3,8 oranında küçülecek, 2017 yılında ekonomide bir değişim yaşanmayacak (%0,0) ve 2021 yılında ekonomi %2,0 oranında büyüyecektir. Hindistan Ekonomisi 2016 yılında %7,5, 2017 yılında %7,5 ve 2021 yılında %7,8 oranında büyüyecektir. Endonezya Ekonomisi 2016 yılında %4,9, 2017 yılında %5,3 ve 2021 yılında %6,0 oranında büyüyecektir. Güney

Afrika Ekonomisi 2016 yılında %0,6, 2017 yılında %1,2 ve 2021 yılında %2,4 oranında büyüyecektir. Kırılgan Beşli içerisinde yer alan ülkeler büyüme oranı projeksiyonu bakımından değerlendirildiğinde Türkiye, Brezilya ve Güney Afrika'dan daha iyi bir büyüme oranına sahip olacağı öngörülmektedir.

1.4.Enflasyon Oranı

1970'lerde başlayan ve otuz yıl boyunca süren yüksek enflasyon, Türkiye Ekonomisi'nin yakın tarihindeki en önemli sorunların başında yer almıştır. Kronik ve yüksek enflasyon tüm bu zaman içinde, aşırı kırılgan ekonomik yapının, peş peşe yaşanan krizlerin ve ekonomik istikrarın bir türlü sağlanamamasının hem nedeni hem de sonucu haline gelmiştir (Doğruel ve Doğruel, 2005). Türkiye'de 28 yıl aradan sonra 2004 yılında enflasyon tek haneye gerilemiştir. En son 1976 yılı mart ayında tek haneyi gören toptan eşya fiyatları 2004 yılı Şubat ayında yıllık %9,1'e inmiştir (www.hurriyet.com).

2001 yılında %68,5 seviyesinde olan enflasyon oranı 2005 yılında %7,7'ye kadar gerilemiştir. 2015 yılına gelindiğinde ise enflasyon oranını %8,8'dir. Son on beş yılda enflasyon oranının gerilediği görülmekle birlikte T.C. Merkez Bankası'nın 2006 yılından beri sürdürdüğü açık enflasyon hedeflemesinde sadece 2009 ve 2010 yıllarında enflasyon hedefinin tutturulduğu görülmektedir. 2015 yılında TL'deki değer kaybı ve işlenmemiş gıda fiyatlarının etkisiyle tüketici fiyatları (TÜFE) hedefin üzerinde seyretmiştir. Temmuz ayında %6,8 seviyesine gerileyen Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) yıl sonunda %8,8'e yükselmiştir (TBB, 2016). 1994'de %106'lara çıkan, 2001'de %68'5'e düşen enflasyon oranı 2001 yılından itibaren düşüş süreci içerisinde girmiştir. Ancak gerçekleşen enflasyon oranı ideal enflasyon oranının çok üzerinde seyretmektedir. Enflasyon için kabul edilebilir oran ise %2-3 seviyesidir (Eğilmez, 2014).

Grafik 4: Enflasyon Oranı (% , 2001-2015)

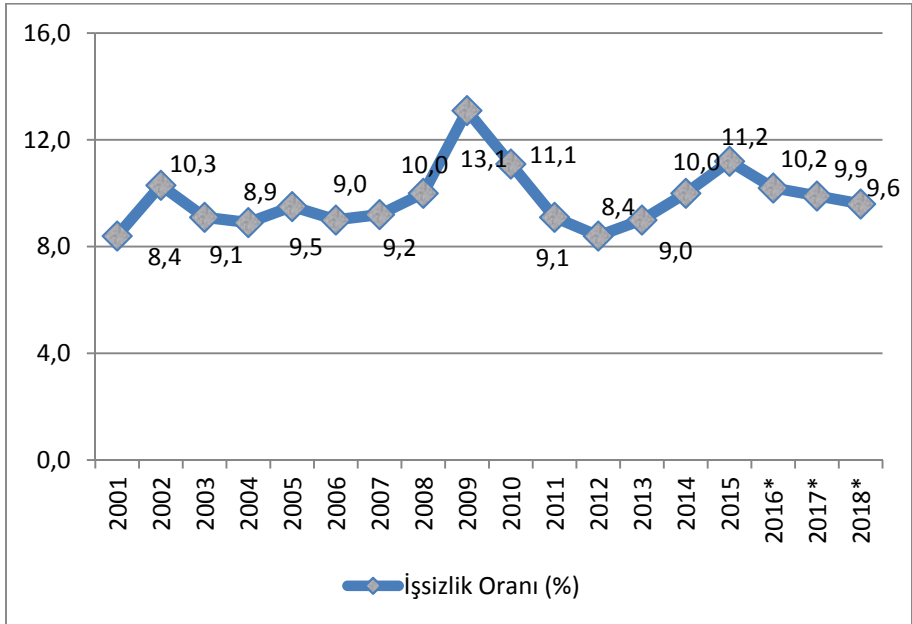
Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), *Kalkınma Bakanlığı, Orta Vadeli Program (OVP) 2016-2018.

IMF'in Küresel Ekonomik Görünüm Nisan 2016 Raporu'na göre küresel ekonomide 2015 yılı itibariyle enflasyon oranının en fazla olduğu ülke Venezüella'dır. 2015 yılında %121,7 olan enflasyonun 2016 yılında %481,5, 2017 yılında %1.642,8 ve 2021 yılında %4.505 olacağı tahmin edilmektedir. Türkiye Ekonomisi için ise enflasyon oranının 2016 yılında %9,5, 2017 yılında %8,8 ve 2021 yılında %6,5 olacağı öngörülmektedir.

1.5.İşsizlik Oranı

Türkiye Ekonomisi'nin önemli sorunlarından birisi işsizlik oranının yüksekliğidir. 2000'ler öncesinde %7,5-8 dolayında olan işsizlik oranı, 2001 krizi sonrasında yükselerek %10'un üzerine yerleşmiş bulunuyor. Bazı dönemlerde tek haneye inse de orada kalamıyor ve yine % 10'un üzerine çıkıyor (Eğilmez, 2015). Grafik 5'de de görüleceği üzere 2001 yılında %8,4 olan işsizlik oranı 2002 yılında %10,3, 2008 Küresel Finans Krizi'nin etkisiyle de 2009 yılında %13,1'e kadar yükselmiştir.

2009 yılından sonra Türkiye Ekonomisi üzerinde krizin etkilerinin sınırlı kalması ve ekonomideki olumlu hava ile birlikte 2012 yılına kadar işsizlik oranının da düşüşler yaşanmış ve %8,4 seviyesine kadar inmiştir. 2001-2015 dönemini bir bütün olarak değerlendirildiğinde ortalama %10,5'lik bir işsizlik oranı ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle işsizlik oranı ortalamasının (%10,5) Türkiye Ekonomisi'nin geçmiş performanslarındaki işsizlik oranı seviyesinin üzerinde bir değer olduğu, sürekli ve düzenli bir düşüş içine alınamadığı görülmektedir. Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Orta Vadeli Program (OVP)'a göre işsizlik oranının 2016 yılında %10,2, 2017 yılında %9,9 ve 2018 yılında ise %9,6 seviyesine düşürülmesi öngörülmektedir (OVP, 2016). Kendi tasarrufları ile büyümeyi finanse edemeyen Türkiye'de buna bağlı olarak işsizlik sorunu halen yüksek boyutlarda devam etmektedir. Türkiye 2013 yılında İşsizlik oranı bakımından dünyada 204 ülke arasından 144. sırada yer almaktadır (Karaca, 2016).

Grafik 5: İşsizlik Oranı (%), 2001-2015)

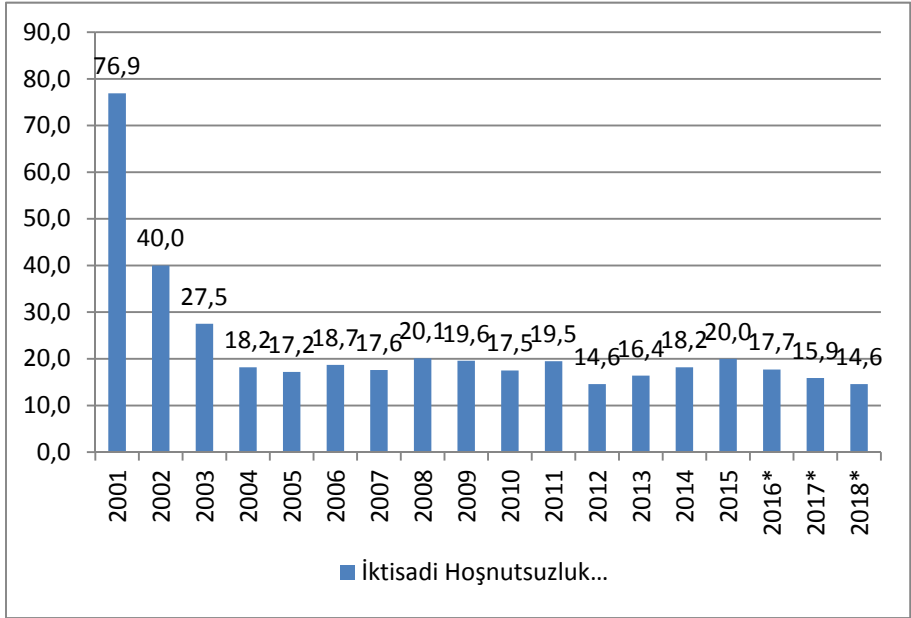
Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler
2007 - 2012 - 2014, *Kalkınma Bakanlığı, Orta Vadeli Program
(OVP) 2016-2018.

IMF'in Küresel Ekonomik Görünüm Nisan 2016 Raporu'na göre Avrupa Birliği'ne aday iki ülke olan Makedonya ve Türkiye ile ilgili 2016-2021 dönemindeki işsizlik oranı projeksiyonu şöyledir; Türkiye Ekonomisi'nde işsizlik oranının 2016-2021 yılları arasında %10-11 aralığında olacağı tahmin edilmektedir. Makedonya'da ise 2016 yılı için %27 olarak yapılan işsizlik oranı tahmini 2021 yılı için %21 olarak öngörülse de işsizlik oranının yüksek seyretmeye devam edeceği görülmektedir.

1.6. İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi

İktisadi hoşnutsuzluk endeksi, makroekonomik performansı ve ülke vatandaşların yaşam memnuniyetlerini ölçmekte kullanılan en yaygın yöntemlerden birisidir. İlk olarak Arthur Okun tarafından geliştirilen iktisadi hoşnutsuzluk endeksi, işsizlik ve enflasyon oranlarının toplanmasıyla elde edilir ve her iki değişkene de eşit ağırlık verir (Özcan ve Açıkalin, 2015). Enflasyon ve işsizlik göstergelerinin olumsuzlukları toplumda hemen hissedilebilmektedir. Dolayısıyla bir ekonomideki makroekonomik performans bu iki değişkene birlikte bakılarak daha sağlıklı bir değerlendirme yapılabilir. Enflasyon ve işsizlik oranlarının toplamı ile bulunan iktisadi hoşnutsuzluk endeksi ile endeksin değeri yükseldiği ölçüde toplumda huzursuzluğun ya da ekonomi de karamsarlığa kapılmadan bahsedilebilir (Yıldırım ve diğerleri, 2009). Grafik 6'da Türkiye Ekonomisi için iktisadi hoşnutsuzluk endeksine yer verilmiştir. Endekse göre iktisadi hoşnutsuzluk endeksi sonuçları 2001 yılında %76,9'dan 2002 ve 2003 yıllarında düşüş sürecine girmiştir. İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi 2004-2015 döneminde %14 ile %21 arasında değerler almaktadır. 2001 yılında enflasyonun %68,5 ve işsizlik oranının %8,4 olduğu değerlendirildiğinde %76,9 olan iktisadi hoşnutsuzluk endeksi 2006 yılında %18,7 olup 2012 yılında %14,6'ya kadar gerilemiştir. Enflasyonda hedeflenen oranlara ulaşamaması ve işsizlik oranlarının

%10 seviyesinde adeta sabit kalması iktisadi hoşnutsuzluk endeksinin 2015 yılında %20'ye ulaşmasına sebep olmuştur.

Grafik 6: İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi (% , 2001-2015)

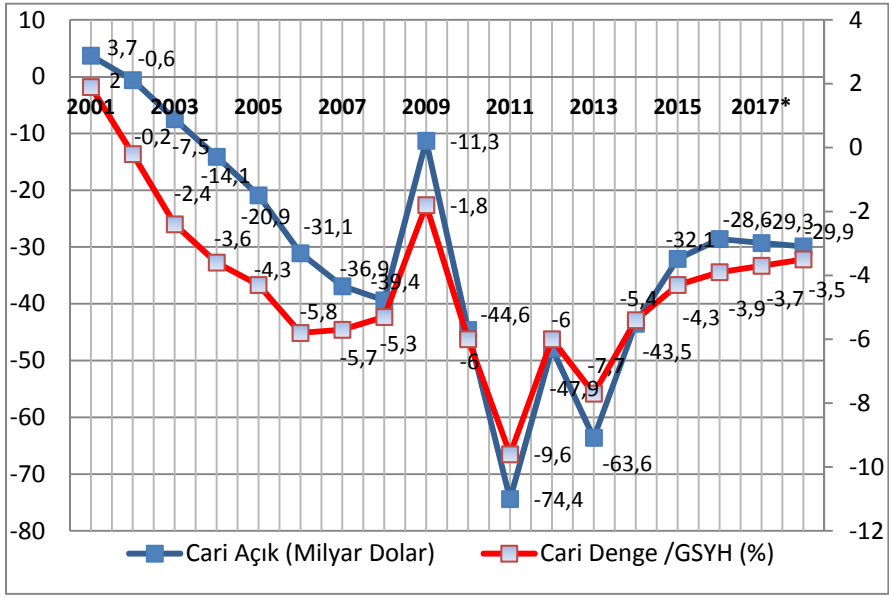
Kaynak:Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, 2007 - 2012 - 2014, TCMB, www.tcmb.gov.tr, 2015, *Kalkınma Bakanlığı, Orta Vadeli Program (OVP) 2016-2018.

2016 yılı için 63 ekonomiyi kapsayan İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi (World Misery Index- Küresel Sefalet Endeksi) projeksiyonuna göre Venezüella %159,7 ile ilk sırada yer alarak iktisadi hoşnutsuzluğun en fazla olduğu ülke olacaktır. %39,9 ile Arjantin'in ikinci sırada ve %32 ile Güney Afrika'nın üçüncü sırada yer alacağı tahmin edilmektedir. Türkiye ise %18,8 ile iktisadi hoşnutsuzluğun en fazla olduğu 8. ülke olması öngörülmektedir (Bloomberg, 2016).

1.7. Cari Açık

Cari açık bir ülkenin ürettiğinden fazla harcamasıdır. Üretilenden fazla yapılan bu harcama diğer ülkelerden borçlanarak karşılanabilir ve tüketim için de yatırım için de yapılabilir. (Yaşar, 2011). 2015 yılında cari açık bir önceki yıla göre %26 oranında azalarak 32 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında cari dengenin GSYH'ye oranı %4,5'tir. Net turizm gelirindeki %13'lük düşüşün hizmet hesabındaki fazlayı almasına rağmen, dış ticaret açığındaki gerileme cari işlemler açığındaki daralmanın temel nedeni olmuştur (TBB, 2016). Grafik 7'de de görüleceği üzere Türkiye Ekonomisi 2002-2015 döneminde cari denge/GSYH oranı ortalaması -%4,4'dür. 2006-2015 dönemi ortalaması ise -%5,2'dir. Gerçekleşen cari denge/GSYH oranlarının yüksek olmasının yanı sıra ideal oran olarak kabul edilebilecek %5 oranının altına inmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Orta Vadeli Program (OVP)'a göre cari denge/GSYH oranının 2016 yılında -%3,9, 2017 yılında -%3,7 ve 2018 yılında ise -%3,5 seviyesine düşürülmesi öngörülmektedir (OVP, 2016).

Türkiye Ekonomisi'nin cari açık vermesine neden olan en büyük sebep ise dış ticarete ithalat lehine olan gelişmeler ve ihracata konu malların üretim süreçlerinde ithalata olan bağımlılıktır. Diğer bir neden ise Türkiye'deki reel kurun olması gerekenden daha yüksek seviyede bulunmasıdır (Çak, 2013). Cari açığımızın yüksek olmasının temel nedeni ülkedeki teknolojik gelişmenin önündeki engeller ve beşeri sermayenin artırılmasında yaşanan başarısızlıklardır (Karaca, 2016).

Grafik 7: Cari Açık (2001 - 2015)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, April 2016,

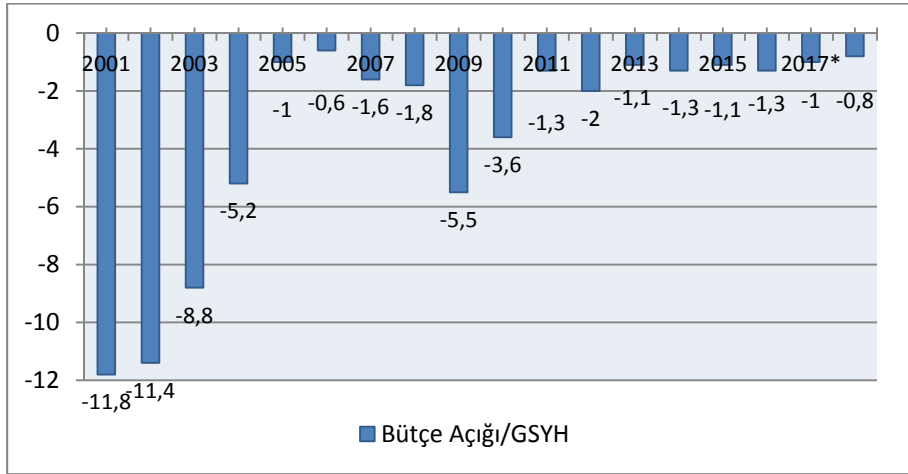
*Kalkınma Bakanlığı, Orta Vadeli Program (OVP) 2016-2018.

Türkoğlu'na göre cari açık sorununu kalıcı olarak çözebilmek için yüksek ve ortanın üstü teknolojisiyle üretim yapan sektörlerin toplam içindeki payının yükseltilmesi şarttır. Ortanın altı ve düşük teknolojili sektörlerde katma değer artırılması da cari açığın azaltılmasına katkıda bulunacaktır (Türkoğlu, 2014). Yaşar'a göre cari açığı kapatmak için ithal malların pahalı hale gelmesi, ülke içinde dış ticarete konu mal ve hizmet üretiminin çoğalması ve ihracatın rekabet gücü kazanması gerekmektedir (Yaşar, 2011).

1.8.Bütçe Açığı

Türkiye Ekonomisi için 2001 Krizi öncesinde izlenen politikalar nedeniyle bütçe açığı ve buna bağlı olarak borçlanma hızı artmıştır. Bu nedenle cari yıl bütçelerinde faiz yükü çok büyük paya sahip olmuştur. Örneğin 2002 yılında faiz ödemeleri bütçenin %51'ini oluşturmuştur (Tonus, 2015). Bu konudaki tek teselli faiz ödemelerinin payının 2001

yılı sonrası azalarak 2008 yılı sonunda %22,3'e ve 2012 yılı sonunda %13,2'ye inmiş olmasıdır (Eren, 2014). Kriz öncesi yıllarda biriken borç stoğunun yarattığı faiz yükünün eritilebilmesi için faiz giderleri dışındaki harcamalarda kısıntılar yapılarak ve bütçe gelirleri artırılmaya çalışılarak bütçe açığının azaltılması hedeflenmiştir (Tonus, 2015). Maastricht Kriterleri'ne⁴ göre üye ülkenin bütçe açığının gayri safi yurtiçi hasılasına oranı %3'ü geçmemelidir. Türkiye Ekonomisi'nde bütçe açığı/GSYH oranı 2005-2008 döneminde ve son beş yıldır (2011-2015) %3'lük bu üst sınırın altında seyretmektedir (Grafik 8). Türkiye'nin son yıllarda kabul edilebilir ölçüyü yakalayabildiği tek alan bütçe açığı olarak karşımıza çıkmaktadır (Eğilmez, 2016).

Grafik 8: Bütçe Açığı /GSYH (% , 2001- 2015)

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Ekonomik Büyüklükler, 2000-2015,

*Kalkınma Bakanlığı, Orta Vadeli Program (OVP) 2016-2018.

⁴ Maastricht Kriterleri Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin ekonomik ve parasal birliğe katılabilmeleri için gerekli şartları belirlemektedir. Bu kriterler şunlardır; Toplulukta en düşük enflasyona sahip (en iyi performans gösteren) üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile, ilgili üye ülke enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir. Üye ülke devlet borçlarının GSYH'sına oranı %60'ı geçmemelidir. Üye ülke bütçe açığının GSYH'sına oranı %3'ü geçmemelidir. Herhangi bir üye ülkede uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibarıyla, fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmayacaktır. Son 2 yıl itibarıyla üye ülke parası diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmiş olmamalıdır. Karaca'ya göre 2012-2014 verilerine göre Türkiye Ekonomisi 5 kriterden 3'ünü karşılarken enflasyon ve faiz oranına ilişkin kriterleri karşılayamamaktadır (Karaca, 2016).

Grafik 8'den de görüleceği üzere 2001 yılında bütçe açığı/GSYH oranı %11,8 oranında açık verirken bu oran 2006 yılına kadar sürekli olarak düşmüş 2006 yılında -%0,6 olarak gerçekleşmiştir. Bütçe açığı/GSYH oranı 2009 yılında -%5,5'e yükselmiş sonraki yıllarda azalarak 2015 yılında -%1,1'e kadar gerilemiştir. Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Orta Vadeli Program'da bütçe açığı/GSYH oranının 2016 yılında -%1,3 olacağı, 2017 yılında -%1'e ve 2018 yılında -%0,8'e gerileyeceği öngörülmektedir (OVP, 2016). Bütçedeki bu başarının Türkiye Ekonomisi'nin orta-uzun vadeli hedef ve reformlarının temel alınarak hazırlanmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Sonuç

Şubat 2001 Krizi sonrasında Türkiye ekonomisi ciddi oranda daralmış, ulusal gelir 51 milyar dolar azalmış, kişi başına gelir 725 dolar gerilemiş, 1,5 milyon kişi işsiz kalmış, % 30'lara düşen enflasyon %70'i aşmış, hazine faiz ödemeleri %101 kat artmış ve iç borç stoku 2000 yılının dört katına ulaşmış, 19 banka kapanmış ve 2003 yılı itibarıyla bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının maliyeti 47,2 milyar dolara ulaşmıştır (Karluk, 2009; TBB, 2008). 2001 yılında yaşanan kriz sonrası ekonomi ve finans alanında uygulanan istikrarlı politikalar neticesinde 2001 - 2015 döneminde makroekonomik göstergelerde meydana gelen değişim ve gelişmeler şunlardır;

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla; Türkiye Ekonomisi 2001 yılında 196 milyar dolarlık bir ekonomiden 2013 yılında 823 milyar dolarlık bir ekonomi haline gelmiştir. Ayrıca 2001-2015 döneminin en büyük GSYH rakamına 2013 yılında ulaşılmıştır. 2001 yılında 3.000 dolar olan kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla ise 2013 yılında 10.800 dolar ile dönemin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ancak Türkiye Ekonomisi 2010-2014 yılları arasında üst üste beş yıl 10.000 dolarlık kişi başı gelirden tıkanarak bir üst gelir grubuna çıkamamıştır.

Büyüme Oranı; Türkiye Ekonomisi 2001 yılında -%7,4, 2008 Küresel Finans Krizi neticesinde -%4,8 oranında küçülmüştür. Bir bütün olarak 2001-2015 dönemi değerlendirildiğinde, kriz yılları sonrası ekonomide önemli büyüme artışları sağlandığı ancak bu artışın hem istikrarlı olarak sürdürülemediği hem de potansiyelin altında kaldığı görülmektedir.

Türkiye Ekonomisi'nde temel hedef yüksek oranlı, istikrarlı ve potansiyelin üzerinde büyüme olmalıdır.

Enflasyon Oranı; 1994 yılında %100'leri aşan 2001 yılında %68,5 seviyesinde olan enflasyon oranı 1976 yılından 28 yıl sonra ilk defa 2004 yılında tek haneye düşürülmüştür. Ancak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın 2006 yılından itibaren açık enflasyon hedeflemesine geçmesinden sonra sadece 2009 ve 2010 yıllarında enflasyon hedefi tutturabilmiştir. Bir bütün olarak 2001-2015 dönemine değerlendirildiğinde enflasyonun 2001 yılından sonra düşürülmesi hususunda başarılı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Ancak son dönemde artış eğilimi içine giren enflasyonun hedeflenen seviyelere düşürülemediği de göz ardı edilmemelidir. *İşsizlik Oranı*; Türkiye Ekonomisi'nde işsizlik oranı 2001-2015 dönemi öncesine göre daha yüksek seyretmekte ve işsizlik oranı kalıcı olarak %10 seviyesinin altına düşürülememektedir. İşsizlik oranının istikrarlı olarak %10'un altına düşmesi sağlanmalıdır.

Cari Açık; Türkiye Ekonomisi'nde cari açık 2006, 2007 ve 2008 yıllarında artan 2011 yılında ise -74,4 milyar dolar ile zirve yapan bir büyüklüğe ulaşmıştır. Cari açık/GSYH göstergesi 2011 yılında -%9,7 ile zirve yapmış, 2013 yılında -%7,7, 2014 yılında -%5,4 gibi yüksek oranlarda seyretmiştir. 2006-2015 dönemi değerlendirildiğinde ise cari açık/GSYH oranının %5,2 gibi yüksek seviyede seyrettiği görülmektedir. Cari açık/GSYH oranının %5'in altında ve istikrarlı seyretmesi sağlanmalıdır. *Bütçe Açığı*, Türkiye Ekonomisi'nin 2001-2015 döneminde en iddialı olduğu alanların başında gelmektedir. 2000'li yıllarda faiz ödemelerinin hızla artmasına bağlı olarak kamu harcamalarının hızlı bir artış içine girmesi süreci daha sonraki yıllarda hazırlanan orta ve uzun vadeli programların tutarlı olması ve bu programlara sadık kalınmasıyla düşüş süreci içine girmiştir. Bir bütün olarak 2001-2015 dönemine değerlendirildiğinde ise bütçe açığı alanında başarılı bir dönem olduğu söylenebilir.

Özetle, Türkiye Ekonomisi'nin 2001-2015 döneminde en önemli problemlerinin hedefin üstünde seyreden enflasyon oranı, %10'lar seviyesinde daha aşağıya çekilemeyen işsizlik oranı ve istikrarlı seyretmeyerek %5 seviyesinin altına düşürülemeyen cari açık/GSYH

oranının olduğu gör÷lmektedir. Bütçe açığı ise 8 kriter içerisinde Türkiye Ekonomisi'nin en iddialı olduğu gösterge olarak dikkati çekmektedir. Türkiye Ekonomisi'nde bütçe açığı/GSYH ortalaması 2005-2015 döneminde (2009-2010 hariç) %3'ün altında seyretmiştir.

KAYNAKÇA

- [1] **Avşar, M.** (2011). *Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları*. s.169. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi.
- [2] **Baştı, E.** (2006). *Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye ve Finansal Krizi*, Yayın No:191, ss.123-124. SPK Yayınları.
- [3] **Çak, M.** (2013). *Türkiye'de Cari Açık*. s.113. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- [4] **Doğruel, F., Doğruel, A.S.** (2005). *Türkiye'de Enflasyonun Tarihi*, s.V. TCMB-Tarih Vakfı Yayınları.
- [5] **Eğilmez, M.** (2009). *Küresel Finans Krizi Piyasa Sisteminin Eleştiri*. s.74. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [6] **Eren, A.** (2014). *Türkiye Ekonomisi*. s.132. Bursa: Ekin Yayınevi.
- [7] **Karaca, C.** (2016). *Türkiye'nin Güncel Ekonomik ve Mali Sorunları ve Politikaları*. ss.17-.24. Bursa: Ekin Yayınevi.
- [8] **Karlık, R.** (2009). *Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm*, s.439. İstanbul: Beta Yayınevi.
- [9] **Özcan, S. E., Açıkalın, S.** (2015). "Relationship Between Misery Index and Lottery Games: The Case of Turkey", *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 5, No. 7(1). s.160.
- [10] **Tonus, Ö.** (2015), *Türkiye Ekonomisi*. s.97-98. Bursa: Ekin Yayınevi.
- [11] **Türkiye Bankalar Birliği** (2016). *Türkiye Ekonomisi 2015*. ss. 1-12. TBB Yayınları.
- [12] **Türkiye Bankalar Birliği** (2008). *50. Yılında TBB ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007*, s. 41. TBB Yayınları.
- [13] **Türkoğlu, F.** (2014). *Ekonomi İle İlgili Herşey*, s.74. İstanbul: Optimist Yayım Dağıtım.
- [14] **Yıldırım, K., Karaman, D., Taşdemir, M.** (2009). *Makroekonomi*, s.21-22. Ankara: Seçkin Yayınevi.

İnternet Kaynakları;

- [15] **Bloomberg** (2016).
<http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-02-04/these-are-the-world-s-most-miserable-economies>, (02.05.2016).
- [16] **Eğilmez, M.** (2016), Kendime Yazılar,
<http://www.mahfiegilmez.com/2016/05/akp-onesi-ve-sonras-ekonomi.html>. (31.05.2016).
- [17] **Eğilmez, M.** (2015). Kendime Yazılar, Artıları ve Eksileriyle Türkiye Ekonomisi 2015 Görünümü,
<http://www.mahfiegilmez.com/2015/09/artlar-ve-eksileriyle-turkiye.html>, (02.05.2016).
- [18] **Eğilmez, M.** (2014). Kendime Yazılar,
<http://www.mahfiegilmez.com/2014/12/turkiye-ekonomisi-gostergeleri-ve-ideal.html>, (02.05.2016).
- [19] **Hürriyet Gazetesi** (2004). Enflasyon 28 yıl sonra tek haneli,
<http://www.hurriyet.com.tr/enflasyon-28-yil-sonra-tek-haneli-207017>, (02.05.2016).
- [20] **IMF** (2016). World Economic Outlook Database,
(02.05.2016).
- [21] **Kalkınma Bakanlığı** (2016). Uluslararası Ekonomik Göstergeler, 2007-2012-2014, (02.05.2016).
- [22] **Kalkınma Bakanlığı** (2016). Orta Vadeli Program 2016 - 2018 (02.05.2016).
- [23] **T.C. Başbakanlık, Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı** (2016). Ekonomik Görünüm, <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/turkey/factsandfigures/Pages/Economy.aspx>, (02.05.2016).
- [24] **T.C. Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü** (2016). Ekonomik Büyüklükler,
<http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, (02.05.2016).
- [25] **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası** (2016).
www.tcmb.gov.tr, (02.05.2016).
- [26] **Yaşar, S.** (2011). Cari açık nedir ve nasıl kapanır?
<http://www.sabah.com.tr/yazarlar/yasar/2011/06/17/cari-acik-nedir-ve-nasil-kapanir>, (02.05.2016).